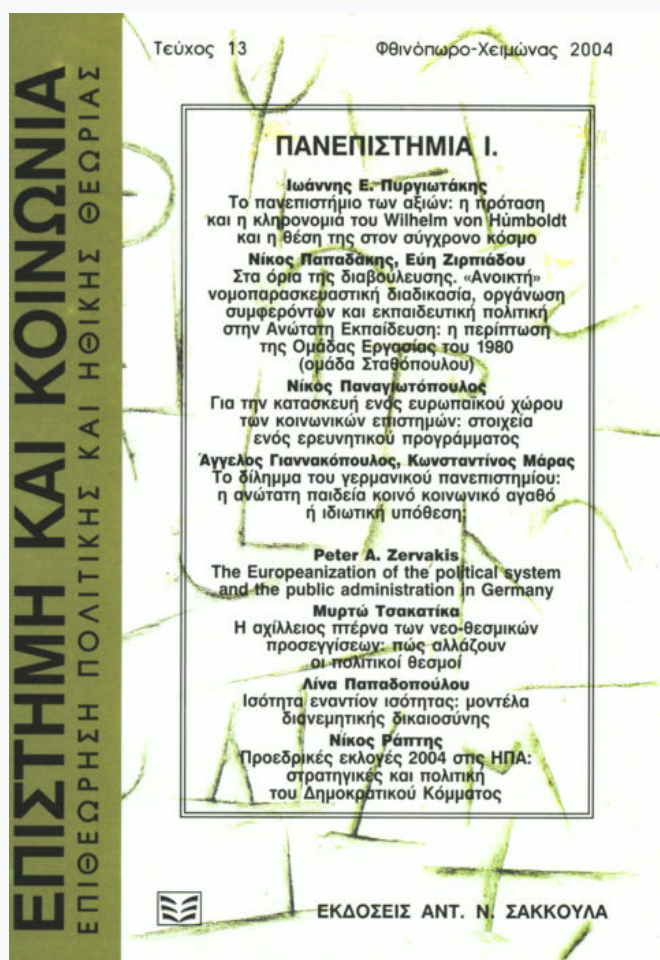

Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας

Τόμ. 13 (2004)

Πανεπιστήμια Ι

Προεδρικές εκλογές 2004 στις ΗΠΑ: στρατηγική και πολιτική του Δημοκρατικού Κόμματος

Νίκος Ράπτης

doi: [10.12681/sas.582](https://doi.org/10.12681/sas.582)

Copyright © 2015, Νίκος Ράπτης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Ράπτης Ν. (2015). Προεδρικές εκλογές 2004 στις ΗΠΑ: στρατηγική και πολιτική του Δημοκρατικού Κόμματος. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 13, 204–224. <https://doi.org/10.12681/sas.582>

Προεδρικές εκλογές 2004 στις ΗΠΑ: στρατηγική και πολιτική του Δημοκρατικού Κόμματος

Νίκος Ράπτης*

Το άρθρο αυτό αναφέρεται στις πρόσφατες αμερικανικές προεδρικές εκλογές εξετάζοντας ιδιαίτερα δύο σημεία: πώς αναπτύχθηκε, κατά το διάστημα της προεδρίας του George Bush του νεότερου, η εσωκομματική συζήτηση στο Δημοκρατικό Κόμμα, και γιατί· και πώς αναπτύχθηκε, στο διάστημα από τη 'σούπερ Τρίτη' έως την ημέρα των εκλογών, η στρατηγική του υποψηφίου John Kerry απέναντι στον εξερχόμενο πρόεδρο. Πραγματεύεται την εσωκομματική σύγκρουση μεταξύ της 'λαϊκιστικής' (ή 'παραδοσιακής', ή 'φιλελεύθερης') τάσης του Δημοκρατικού Κόμματος και εκείνης των 'κεντρώων' 'Νέων Δημοκρατικών'. Εξετάζει δε και το προγραμματικό περιεχόμενο που πήρε η υποψηφιότητα του Kerry όταν βρέθηκε αντίπαλος του Bush. Τέλος, παραθέτει εκτιμήσεις για το μέλλον του Δημοκρατικού Κόμματος αλλά και του αμερικανικού πολιτικού συστήματος, μετά τη δεύτερη νίκη των Ρεπουμπλικάνων.

Το εκλογικό σύστημα στις ΗΠΑ

Όπως σε κάθε εκλογική διαμάχη, το εκλογικό σύστημα παίζει και στις ΗΠΑ έναν σημαντικό ρόλο. Ήδη από την πρώτη προεδρική εκλογή, το 1778, ο αμερικανός πρόεδρος δεν εκλέγεται άμεσα από τους εκλογείς, αλλά από 538 μεγάλους εκλέκτορες. [Ο αριθμός των εκλεκτόρων κάθε πολιτείας εξαρτάται έμμεσα από τον πληθυσμό της, καθώς ισούται με τον αριθμό των

* Διδάκτωρ Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

αντιπροσώπων για το Κογκρέσο που εκλέγει συν τον αριθμό των γερούσιων της. Σε ό,τι αφορά τον αριθμό των εκλεκτόρων που εξασφαλίζει κάθε υποψήφιος, ο πρώτος σε ψήφους υποψήφιος εξασφαλίζει όλους τους εκλεκtores της πολιτείας (Berns 1992)]. Οι μεγάλοι εκλεκtores συνέρχονται σε συνέλευση (electoral college) και Πρόεδρος της χώρας εκλέγεται όποιος υποψήφιος λάβει τις 270 ψήφους της συνέλευσης. Σήμερα, βέβαια, ο θεσμός αυτός υφίσταται μόνον τυπικά. Οι μεγάλοι εκλεκtores που είναι, κατά κανόνα, κομματικά στελέχη δεν μπαίνουν καν στον κόπο να μετακινηθούν στην πρωτεύουσα, αλλά συνέρχονται στα τοπικά τους κοινοβούλια.

Το γεγονός ότι ο πρώτος σε ψήφους υποψήφιος εξασφαλίζει όλους τους εκλεκtores μιας πολιτείας δημιουργεί ανισορροπίες μεταξύ των αμφίροπων πολιτειών –που οι Αμερικανοί αποκαλούν πολιτείες ‘τελικής αναμέτρησης’ (showdown), ‘πεδία μάχης’ (battleground) ή ‘ευμετάβλητες πολιτείες’ (swing states)– και των υπολοίπων, όπως και μεταξύ των πολυπληθών και των αραιοκατοικημένων πολιτειών (Stimson 1998).

Στην ουσία, οι εκλογικοί μηχανισμοί περιορίζονται σταδιακά σε λίγες πολιτείες, όπου επικεντρώνεται η δαπάνη των περισσότερων χρημάτων, όπου σπεύδουν να περιοδύσουν οι υποψήφιοι, όπου κινητοποιούνται οι κομματικοί μηχανισμοί, λειτουργεί η πόλωση και παρουσιάζονται οι περισσότερες διαφαιμίσεις (Polsby & Wildavsky 2003). Στις τελευταίες εκλογές, τέτοιες πολιτείες ήταν, πρώτα, η Φλόριδα (27 εκλεκtores) και το Οχάιο (21 εκλεκtores) και, στη συνέχεια, η Πενσυλβάνια (21 εκλεκtores): ακολουθούσαν δε, σε δευτερεύοντα βαθμό, και άλλες όπως το Νέο Μεξικό, το Κολοράντο και η Βιρτζίνια (Apple 2004).

Το εκλογικό σύστημα επιτρέπει, επίσης, να κριθεί το αποτέλεσμα από μία και μόνη εκλογική περιφέρεια που, στην περίπτωση των ΗΠΑ, είναι γιγαντιαία καθώς οι περιφέρειες ταυτίζονται με τις πολιτείες. Τα αποτελέσματα του 2004 πάντως, όπου επαναλήφθηκε το σπάνιο γεγονός να κρίνει μία και μόνη πολιτεία το αποτέλεσμα [αν ο Kerry είχε νικήσει στο Οχάιο θα έφτανε τους 272 εκλεκtores], αυξάνει την ισχύ των επικριτών του εκλογικού συστήματος (Edwards & Peirce 2004).

Το αμερικανικό εκλογικό σύστημα δίνει, επίσης, τη δυνατότητα να κερδίσει ένας υποψήφιος που έχει χάσει ως προς τον αριθμό των ψήφων (πράγμα που συνέβη το 2000 αλλά και το 1876) (Schlesinger, Israel & Frent 2003).

Επιπλέον, παρέχει την –εντελώς θεωρητική– δυνατότητα στη συνέλευση των μεγάλων εκλεκτόρων να αυτονομηθεί από τη λαϊκή ψήφο. Οι εκλεκtores μπορούν, θεωρητικά, να υποστηρίξουν άλλον υποψήφιο από αυτόν που ε-

ντέλλονται από τους ψηφοφόρους. Αυτό έχει συμβεί μία φορά, το 1824· επρόκειτο, όμως, για εντελώς ιδιαίτερες συνθήκες μιας εσωκομματικής εκλογής: το Ρεπουμπλικανικό Κόμμα είχε μόλις απαλλαγεί από τους φεντεραλιστές αντιπάλους του και παρουσίασε στη συνέλευση των εκλεκτόρων και τους τέσσερις πρώτους σε ψήφους υποψηφίους (Chambers 1972), μετατρέποντάς τη, στην ουσία, σε κομματικό συνέδριο· πρόεδρος εξελέγη τότε ο Andrew Jackson.

Ένα ακόμη χαρακτηριστικό του εκλογικού συστήματος των ΗΠΑ είναι η εξαιρετική πολυπλοκότητα στην εκλογική διαδικασία: στον τρόπο ορισμού των εφορευτικών επιτροπών, στις τεχνικές της ψηφοφορίας, στους τρόπους καταμέτρησης των ψήφων, κ.ο.κ., που κρίνονται συχνά σε επίπεδα κομητειάς και όχι πολιτείας! Η ιδιαιτερότητα αυτή έγινε παγκοσμίως γνωστή το 2000 με τα περίφημα ψηφοδέλτια ‘πεταλούδες’ που οδήγησαν, σύμφωνα με τους παρατηρητές, τους εκλογείς σε σύγχυση μέχρι αλλοίωσης του αποτελέσματος (Toobin 2002).

Μια ιδιόμορφη προεδρία

Η προηγούμενη ψηφοφορία, του 2000, έφερε στην προεδρία έναν υποψήφιο που είχε, εξ αρχής, ορισμένα εξαιρετικά χαρακτηριστικά:

α) ο George Bush ο νεότερος σηματοδότησε, περισσότερο από κάθε άλλον, την κομματικοποίηση της θρησκευτικής πίστης. Το πολιτικό ζήτημα εδώ δεν είναι τόσο η άνοδος της θρησκευτικότητας στις ΗΠΑ οι οποίες, τουλάχιστον από την εποχή του Tocqueville, περιγράφονται ως θρησκευόμενη χώρα (Tocqueville 2001). Αυτό που εξέφρασε ο Bush είναι η κομματικοποίηση της θρησκευτικότητας, η σύνδεσή της με το Ρεπουμπλικανικό Κόμμα (Martin 1997). Όπως ανέφερε ο πολιτικός αναλυτής του CNN William Schneider, στις εκλογές του 2004 (όπως και σε εκείνες του 2000) η ερώτηση με τη μεγαλύτερη προβλεπτική δυνατότητα για την εκλογική συμπεριφορά ήταν η ερώτηση για τη συχνότητα εκκλησιασμού. Πράγματι, τα exit poll του 2000 και του 2004 κατέδειξαν την απόλυτη σχέση μεταξύ της μεταβλητής αυτής και της εκλογικής συμπεριφοράς: όσο συχνότερα πηγαίνει κάποιος στην εκκλησία, τόσο μεγαλύτερες πιθανότητες έχει να ψηφίσει Bush (CNN 2004). Οι Ρεπουμπλικάνοι, λοιπόν, μεταβάλλονται επί Bush σε ‘κόμμα του Θεού’, πράγμα που έχει προφανή πλεονεκτήματα σε μία χώρα όπου το 40% παρακολουθεί τουλάχιστον μία φορά την εβδομάδα κάποια θρησκευτική λειτουργία και όπου το 80% δηλώνει πως πιστεύει στον Θεό (Frank 2004).

β) Ο Bush συνδέθηκε με μία νεοσυντηρητική εξωτερική πολιτική. Έφερε μαζί του, στον Λευκό Οίκο, κορυφαίους εκπρόσωπους του νεοσυντηρητισμού (Richard Cheney, Condoleezza Rice, Donald Rumsfeld και Paul Wolfowitz μεταξύ άλλων) και τους έκανε πανίσχυρους. Το ρεύμα αυτό ήταν, σε μεγάλο βαθμό, περιθωριοποιημένο από το δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1980. Είχε αντιταχτεί ανοικτά στην εξωτερική πολιτική του Clinton αλλά και του προεσβύτερου Bush, ενώ επί Reagan επισκιάζοταν από τους νεοφιλελεύθερους· είχε εκτεθεί με την υπόθεση Ιράν-Κόντρας, ενώ η παρουσία του Mikhail Gorbatchev τους έκανε να φαίνονται εκτός εποχής (Kristol 1999). Το βασικό στοιχείο που πρέπει να συγκρατήσουμε είναι πως το ρεύμα αυτό συνηγορεί υπέρ μίας ‘Αμερικανικής Αυτοκρατορίας’ (Boot 2001), που μπορεί –και πρέπει– να γίνει πραγματικότητα μέσω της μονομερούς δράσης των ΗΠΑ. Αμφισβητεί ευθέως οργανισμούς όπως ο ΟΗΕ, ειρωνεύεται τη Realpolitik και βλέπει κάθε άλλη περιφερειακή δύναμη ως προορισμένη είτε να υποταχθεί είτε να νικηθεί από την αμερικανική υπερδύναμη.

γ) ο George Bush συνδεόταν άμεσα με ειδικά συμφέροντα. Εκτός των παραπάνω, δύο ακόμη γεγονότα κατέστησαν εντελώς ‘ειδική’ την εκλογή του. Πρώτον, ο τρόπος με τον οποίο επιτεύχθηκε η εκλογική νίκη του 2000 και, δεύτερον, το χτύπημα της 11ης Σεπτεμβρίου 2001. Ότι και εάν συνέβη, είναι γεγονός πως ένα μεγάλο τμήμα του αμερικανικού λαού και ένα μεγαλύτερο μέρος του Δημοκρατικού Κόμματος ένωσε –και είχε επαρκείς λόγους για αυτό– την εκλογή του Bush ως πραξικόπημα (Adler 2004). Με το χτύπημα, όμως, της 11ης Σεπτεμβρίου –το πρώτο πολεμικό χτύπημα στο έδαφος των ΗΠΑ από την επέμβαση των Βρετανών το 1812–, η συσπείρωση του αμερικανικού λαού γύρω από το πρόσωπο του Bush έφτασε στο ζενίθ. Λίγο μετά την επίθεση, το 90% των Αμερικανών ενέκριναν το έργο του (Polling Report).

Η αντίδραση του Δημοκρατικού Κόμματος στις ‘έκτακτες συνθήκες’ της προεδρίας Bush

Απέναντι σε αυτή την προεδρία, στο αντίπαλο Δημοκρατικό Κόμμα αναπτύχθηκε (αναβίωσε;) μια εσωτερική σύγκρουση μεταξύ της ‘λαϊκιστικής’ (ή ‘παραδοσιακής’, ή ‘φιλελεύθερης’) τάσης του κόμματος και εκείνης των ‘κεντρώων’ ‘Νέων Δημοκρατικών’ (Democratic Leadership Council: Συμβουλίου για τη Δημοκρατική Ηγεμονία), ηγέτης της οποίας υπήρξε, στις αρχές

της δεκαετίας του 1990, ο Clinton και η οποία ηγεμονεύει στο κόμμα εδώ και μια δεκαπενταετία.

Οι δύο τάσεις συγκρούστηκαν στην εσωκομματική διαδικασία σε ζητήματα όπως: ο πόλεμος στο Ιράκ και η διεξαγωγή του πολέμου κατά της τρομοκρατίας· ο ρόλος της 'πολιτικής των αξιών' στον λόγο του κόμματος, ιδιαίτερα σε ζητήματα όπως οι αμβλώσεις και τα ανθρώπινα δικαιώματα· και η προτεινόμενη εναλλακτική οικονομική και κοινωνική πολιτική: φοροαπαλλαγές, συνταγογράφηση φαρμάκων, εκπαίδευση (δίδακτρα για κολέγια, γονεϊκή επιλογή σχολείου), κοινωνική ασφάλιση. Συγκρούστηκαν, επίσης, και για ζητήματα πολιτικής τακτικής, όπως η διεκδίκηση ή μη του Νότου και ο προσανατολισμός της προεκλογικής εκστρατείας στους 'σταθερούς' (base voters) ή στους 'ταλαντεύομενους ψηφοφόρους' (swing voters).

Ο Howard Dean ανακαλύπτει τον λαϊκισμό

Ο Howard Dean, κυβερνήτης του Βερμόντ, προσανατολίστηκε από νωρίς στο να θέσει υποψηφιότητα για την προεδρία, με μία ατζέντα που θύμιζε πολύ 'Νέους Δημοκρατικούς' (εξισορρόπηση του προϋπολογισμού, έμφαση στην προσχολική εκπαίδευση και υπηρεσίες υγείας για όλους τους Αμερικανούς). Προτού, όμως, καν αρχίσει ο πόλεμος στο Ιράκ, στις 17 Φεβρουαρίου του 2003, πήρε σαφή και πρόωρη θέση εναντίον του, επιχειρώντας μάλλον να εκμεταλλευτεί τα αντιπολεμικά αισθήματα της βάσης του κόμματος, ενόψει μάλιστα και των προκριματικών εκλογών (Dean 2003). Άρχισε να απευθύνεται στην 'ψυχή' του κόμματος, αυτοαποκαλούμενος 'η δημοκρατική πέρυγα του δημοκρατικού κόμματος' (υπονοώντας πως οι αντίπαλοί του ήταν ελαφρώς ρεπουμπλικάνοι). Με τις θέσεις αυτές –και με πρωτότυπη χρήση του διαδικτύου–, στα μέσα του 2003, ο Dean είχε ξεχωρίσει από τους αντιπάλους του ως προς τους οικονομικούς πόρους, βασικό εφόδιο για μία πετυχημένη υποψηφιότητα.

Η στρατηγική του, στη συνέχεια, άρχισε να εκτυλίσσεται με έναν ριζοσπαστικό και εύκολο πολιτικό λόγο, αναζητώντας ερείσματα στην παράδοση του αμερικανικού λαϊκισμού, ενός ρεύματος που περνάει από το Λαϊκό Κόμμα (1880-1896) (Brexel 2003) και φτάνει έως το Ενωτικό Κόμμα (1936) (Holtzman 1975) ή τον Ross Perrot το 1992 (Menendez 1996).

Ο Dean προσπάθησε να 'εφεύρει' εκ νέου την τριγωνοποίηση του Bill Clinton, επιχειρώντας να συνθέσει θέματα αγαπητά στους 'φιλελεύθερους' (ειρήνη, κοινωνικά και πολιτικά δικαιώματα) με το λαϊκό στίλ του νεότερου Bush, την κριτική στην 'απορύθμιση' που είχε προωθήσει στην οικονομία ο

Clinton, και τον τρόπο με τον οποίο κολάκευε τις παραδοσιακές αξίες του μέσου Αμερικανού. Χαρακτηριστική, από την άποψη αυτή, ήταν η δήλωσή του πως 'θέλει να είναι ο υποψήφιος εκείνων που κυκλοφορούν με το σημαϊάκι της Συνομοσπονδίας (των Νοτιών του Εμφυλίου) στο φορτηγάκι τους'.

Ο Dean έκανε δύο πολιτικές υποθέσεις: πρώτον, ότι το δημοκρατικό κόμμα διατηρούσε την 'φιλελεύθερη ψυχή' των δεκαετιών του 1960, του 1970 και του 1980 και ότι, στις συνθήκες του πολέμου στο Ιράκ και της οξείας αντιπάθειας της κομματικής βάσης προς τον Bush, αρκούσε κάποιος να δηλώνει εναντίον του πολέμου και 'οποιοδήποτε πράγματος εκφράζει ο Bush' για να χριστεί υποψήφιος· και δεύτερον, ότι ολόκληρη η Αμερική παρέμενε πρωταρχικά λαϊκίστικη, και ότι ήταν ευάλωτη σε έναν 'φιλελεύθερο' λαϊκισμό που θα μπορούσε να αντιπαρατεθεί, επί ίσοις όροις, με τον 'αξιακό' λαϊκισμό του Bush.

Η γραμμή αυτή εναντιωνόταν πλήρως στους 'Νέους Δημοκρατικούς' του Συμβουλίου για την Δημοκρατική Ηγεμονία (DLC). Η εμφάνιση του Dean διατάραξε την πολιτική τους ηγεμονία που ήταν, ήδη, εξασθενημένη μετά από οκτώ χρόνια προεδρίας του Clinton και την ήττα των κορυφαίων μελών τους Al Gore και Jo Lieberman στις εκλογές του 2000. Έτσι, στις εσωκομματικές προκριματικές εκλογές, το DLC αμφιταλαντευόταν μεταξύ των Jo Lieberman και John Edwards (υποψηφίου από τον Ιανουάριο του 2003), ενώ το περιβάλλον Clinton 'είδε με ικανοποίηση' (για να χρησιμοποιήσουμε μια κομψή έκφραση) την όψιμη εμφάνιση, τον Σεπτέμβριο του 2003, του απόστρατου στρατηγού Wesley Clark, ως υποψηφίου.

Ο Clark αντιπροσώπευε, στην κυριολεξία, τη μόνη 'σανίδα σωτηρίας' για τους κεντρώους 'Νέους Δημοκρατικούς'. Πράγματι, στο τέλος του 2003, το DLC ένιωσε τη γη να τρέμει κάτω από τα πόδια του. Ο Gore, πρώην αντιπρόεδρος του Clinton, οπαδός και ο ίδιος των 'Νέων Δημοκρατικών' και συμβολική μορφή για τη 'σκληρή' κομματική βάση (για την οποία ήταν ο 'πραγματικός' νικητής των εκλογών του 2000), υποστήριξε τον Dean, εκπλήσσοντας φίλους και αντιπάλους (Γκορ 2003). Ο Jimmy Carter, με επιρροή στο κόμμα και στον Νότο, άφηγε να εννοηθεί πως θα τον υποστήριζε και εκείνος. Ακόμη και πρώην σύμβουλοι του Clinton, όπως ο Sidney Blumenthal, δήλωναν πλέον φανατικοί του Dean ('Deaniacs') και θριαμβολογούσαν για τον 'άνθρωπο που θα μπορούσε να επιβιώσει των καρχαριών' (Μπλούμενταλ, 2004).

Η απάντηση του DLC

Το DLC προσπάθησε να αντιδράσει διαμορφώνοντας μία ‘ατζέντα’ για τις προκριματικές εκλογές του 2004, στον αντίποδα εκείνης του Dean. Αναζητούσε τη δική του εκδοχή της ‘τριγωνοποίησης’, το μαγικό εκείνο ‘κέντρο’ που είχε δώσει στο κόμμα την εκλογική νίκη το 1976, το 1992 και το 1996.

Στην εξωτερική πολιτική λάνσαρε, τον Μάιο του 2003, τον χαρακτηρισμό ‘μπλερικοί Δημοκράτες’ (Marshall 2003α), περιγράφοντας τους Δημοκρατικούς που υποστήριζαν μία μυώδη πολιτική, τόσο στον πόλεμο ενάντια στην τρομοκρατία όσο και στο Ιράκ. Βασική και μόνιμη –από το 1991, τουλάχιστον– προσπάθεια του DLC είναι να αποτινάξει τη ‘ρετσινιά’ του μαλθακού σε ζητήματα εξωτερικής πολιτικής.

Στη φάση εκείνη, από τον Μάιο του 2003 ως τον Μάρτιο του 2004, όταν το ζήτημα της ύπαρξης όπλων μαζικής καταστροφής στο Ιράκ έμοιαζε –τουλάχιστον στις ΗΠΑ– εκκρεμές, οι ‘κεντρώοι’ του Δημοκρατικού Κόμματος δεν στόχευαν στον διαχωρισμό μεταξύ του πολέμου ενάντια στο Ιράκ και εκείνου ενάντια στην τρομοκρατία. Η κριτική τους στον Bush επικεντρωνόταν στη μονομέρειά του, στο ότι αγνοούσε τον ΟΗΕ και τους συμμάχους των ΗΠΑ στο NATO. Ο αντίλογος των ‘Νέων Δημοκρατικών’ στις εκστρατείες του Bush ήταν πως η εθνική πυγμή μπορεί να συμβαδίσει με τη διεθνή συνεργασία.

Ένα άλλο σημαντικό ζήτημα που πρόβαλε το DLC ήταν η διεκδίκηση του ‘πολιτισμικού κέντρου’: η αποδέσμευση, δηλαδή, του Δημοκρατικού Κόμματος από το ρεύμα του ‘κοινωνικού φιλελευθερισμού’, η αποσύνδεσή του από αξίες όπως η κοσμοκτόνηση, ο κοσμοπολιτισμός, η σεξουαλική ελευθεριότητα, ο φεμινισμός, το απεριόριστο δικαίωμα των γυναικών στις αμβλώσεις, η ανεκτικότητα στο έγκλημα, κ.ο.κ. (Marshall 2003β).

Το πολιτικό ζήτημα εδώ ήταν πως, σε όλα αυτά τα θέματα, η λαϊκή υποστήριξη στις ιδέες των συντηρητικών υπερετρούσε συντριπτικά σε σχέση με εκείνη προς τις φιλελεύθερες θέσεις, αλλά –κυρίως– ότι οι Ρεπουμπλικάνοι είχαν δραστηριοποιηθεί μαζικά στην υποστήριξη των αξιών αυτών και εξέφραζαν, πλέον, την πλειοψηφία σε αυτά τα ζητήματα (Σάλιβαν 2004). Μετά από μία σειρά αποφάσεων του Ανώτατου Δικαστηρίου, που περιόρισαν τον ρόλο της θρησκείας στη δημόσια σφαίρα, οι χριστιανοί κομματικοποιήθηκαν υπέρ του Ρεπουμπλικανικού Κόμματος, που μετατράπηκε, σε μεγάλο βαθμό, στο ‘κόμμα του Θεού’. Η χριστιανική Δεξιά έγινε εξαιρετικά εμφανής στο Ρεπουμπλικανικό Κόμμα, αρχής γενομένης από την εκλογή του Reagan. Αντιδρώντας στην εξέλιξη αυτή, οι προοδευτικοί έκαναν ένα μεγάλ-

λο λάθος: έπαψαν να ασχολούνται με τη θρησκεία. Αντί να προσπαθήσουν να προσφέρουν στην πίστη των πολυάριθμων χριστιανών μία θεολογική ‘ανάγνωση’ που θα άνοιγε διαύλους επικοινωνίας προς τα προτάγματά τους, προτίμησαν να μεμψιμοιρούν για την ανάμειξη της θρησκείας στην πολιτική και να επιτίθενται στο συντηρητικό χριστιανικό κίνημα.

Οι ‘φιλελεύθεροι’ έδωσαν έμφαση στη δικαστική πολιτική επιχειρώντας, για παράδειγμα, να απαγορέψουν θρησκευτικές αναφορές στον δικαστικό όρκο ή την προσευχή στα σχολεία. Έγιναν, έτσι, ευάλωτοι στο να χαρακτηριστούν όχι απλά σκεπτικιστές, αλλά εχθρικοί προς τους πιστούς και τη θρησκεία. Μέσα σε λίγες δεκαετίες, οι συντηρητικοί πέτυχαν να επανακαθορίσουν την έννοια της θρησκείας, των ‘σωστών’ αξιών και της ηθικής και αυτό, τους το επέτρεψαν οι Δημοκρατικοί. Οι Ρεπουμπλικάνοι έμειναν ‘μόνοι στο γήπεδο’ να ορίζουν πώς θα αντιμετώπιζε η θρησκεία την πολιτική.

Το ζήτημα αυτό είναι κορυφαίο στην προβληματική των ‘Νέων Δημοκρατικών’. Στην οικονομία έχουν ήδη απορρίψει αυτό που αποκαλούν ‘αντιδραστικό λαϊκισμό’, την πολιτική, δηλαδή, που δίνει έμφαση στην ‘αναδιανομή του πλούτου’, προτιμώντας να ευνοούν πολιτικές με άξονα την ‘ισότητα ευκαιριών’. Στο ζήτημα των αξιών απορρίπτουν την εύκολη, δικαιοκρατική και κοινωνικά φιλελεύθερη έμφαση σε ζητήματα ατομικής αυτοδιάθεσης, ανεκτικότητας, ειρήνης, κ.λπ. Για αυτούς το προοδευτικό κίνημα πρέπει να περάσει ανάμεσα από τη ‘Σκύλλα’ του οικονομικού λαϊκισμού και τη ‘Χάρυβδη’ του κοινωνικού φιλελευθερισμού. Το πέρασμα αυτό είναι στενό και απαιτεί ορμητική πορεία: πρώτον, καταβάλλουν προσπάθεια να μετακινηθεί η πολιτική διαμάχη στον χώρο της οικονομίας· και δεύτερον, να αναδειχθεί ως κοινωνικό υποκείμενο η ‘μεσαία τάξη και όσοι επιθυμούν να ενταχτούν σε αυτήν’. Η κοινωνική αντιπαράθεση, δηλαδή, να διαχωρίσει από τον αμερικανικό λαό τους πολύ πλούσιους και τα ‘ειδικά συμφέροντα’ και όχι τους πολύ φιλελεύθερους και τα ‘ειδικά δικαιώματα’.

Τρίτον, για την επίτευξη αυτού του στόχου, ο ‘θετικός λαϊκισμός’ (New Democrats 2004) είναι καλοδεχούμενος. Κάθε σχέση του αντιπάλου με ‘ειδικά συμφέροντα’ θα πρέπει να καταγγέλλεται χωρίς περιφράσεις και ανησυχίες περί του ‘ύψους και του ήθους’. Η σημαντική αξία είναι αυτή της ισότητας των ευκαιριών, που σημαίνει καλή εκπαίδευση και υγεία για όλους, υποστήριξη της οικογένειας, της επιχειρηματικότητας, της επιτυχίας που προέρχεται από τη σκληρή δουλειά, κ.ο.κ.

Ένα τέταρτο σημείο αντιπαράθεσης του DLC με τον Dean, αφορούσε ζητήματα πολιτικής τακτικής, και ιδίως τον ρόλο και τη φύση των ταλαντευό-

μενων ψηφοφόρων, από τη μία, και τη στάση του κόμματος απέναντι στον Νότο, από την άλλη. Πράγματι, το επιτελείο του Dean υποστήριξε την άποψη πως 'το λάθος του Gore δεν ήταν πως δεν πήρε ούτε μία νότια πολιτεία, αλλά ότι δεν «κάρφωσε» γερά τη Νέα Αγγλία' (Lizza 2003), χάνοντας, για παράδειγμα, το Νιου Χαμσάιρ. Αντίθετα, οι 'Νέοι Δημοκρατικοί' επέμεναν διαρκώς πως, χωρίς τον Νότο, οι Δημοκρατικοί δεν μπορούν να κερδίσουν και ότι οι δημοκρατικοί πρόεδροι των τελευταίων σαράντα ετών (Lyndon Johnson, Jimmy Carter, Bill Clinton) ήταν όλοι τους Νότιοι, (χωρίς να ξεχνάμε τον Harry Truman, πράγμα που σημαίνει ότι ο John Kennedy ήταν ο μόνος μεταπολεμικός δημοκρατικός πρόεδρος από τη Νέα Αγγλία).

Παρότι εμφανίζεται ως ζήτημα τακτικής, η αντιπαράθεση αυτή υποκρύπτει, στην πραγματικότητα, μία ιδεολογική διαμάχη: από την εποχή του ρεπουμπλικανού Abraham Lincoln, που κατάργησε τη δουλεία, το Δημοκρατικό Κόμμα ήταν, κυρίως, το κόμμα του Νότου και, μάλιστα, του ρατσιστικού, λευκού Νότου, το κόμμα των χαμένων του εμφυλίου πολέμου! Πέρασε στη σφαίρα του 'προοδευτισμού' με τον Franklin Roosevelt και το 'New Deal' του, και 'αυτοχειριδιάστηκε' πολιτικά στον Νότο υποστηρίζοντας με πάθος -αρχής γενομένης από την προεδρία του Harry Truman (το 1948) αλλά και επί Lyndon Johnson- το κίνημα για τα πολιτικά δικαιώματα. Αυτό οδήγησε σε διάσπαση του κόμματος στον Νότο, με την εμφάνιση, το 1948 του 'Δημοκρατικού Κόμματος υπέρ των Δικαιωμάτων των Πολιτειών' (Bass & De Vries 1995). Μετά το 1960, όμως, όταν ο Johnson έστειλε, στην κυριολεξία, τον στρατό και το FBI εναντίον της κομματικής του βάσης και φυλάκισε τοπικά στελέχη του κόμματος, το κόμμα μετατράπηκε σε κόμμα των μειονοτήτων και του Βορρά και βρήκε καταφύγιο σε μία 'δικοκρατική' ιδεολογία. Λέγεται ότι ενώ υπέγραφε τον νόμο για τα Πολιτικά Δικαιώματα, ο Lyndon Johnson προφήτησε πως οι Δημοκρατικοί θα έχαναν τον Νότο για τρεις γενιές -είμαστε ήδη στη δεύτερη!

Είναι, λοιπόν, φανερό πως προσήλωση του κόμματος στον Βορρά ταυνίζεται με τη διατήρηση του φιλελεύθερου χαρακτήρα του (και μερικών από τις, ιστορικά, ατυχέστερες υποψηφιότητες για την προεδρία, όπως εκείνες του Mondale από τη Μινεσότα και του Dukakis από τη Μασαχουσέτη). Η αναζήτηση ερεισμάτων στον Νότο, αντιθέτως, φέρνει εξ ανάγκης το κόμμα πιο κοντά σε κεντρώα πολιτική. Το ίδιο περίπου περιεχόμενο έχει και η αντιπαράθεση μεταξύ της εκλογικής τακτικής υπέρ της κινητοποίησης της κομματικής βάσης ή της αναζήτησης της υποστήριξης των λεγόμενων 'ταλαντευόμενων' ψηφοφόρων (New Democrats 2004β). Η πρώτη θεωρεί πως

υπάρχει μία 'κρυμμένη πλειοψηφία' εργαζόμενων ή φιλελεύθερων που μπορεί να δώσει τη νίκη στο Δημοκρατικό Κόμμα, εφόσον αυτό πάψει να αναζητεί ψήφους στα δεξιά του και υπερασπιστεί με συνέπεια τις προοδευτικές αξίες στην οικονομία, την ιδεολογία, την εξωτερική πολιτική, κ.ο.κ. Επιδιώκει, ως εκ τούτου, να εντοπίσει την ψυχή του κόμματος και έλκεται από έναν αξιακό, ιδεολογικό, ασυμβίβαστο, στρατευμένο λόγο, ώστε να κινητοποιήσει την κρυμμένη πλειοψηφία. Η άλλη άποψη, αντιθέτως, πιστεύει πως η μεγάλη μάζα των ταλαντευόμενων ψηφοφόρων βρίσκεται στο κέντρο, είναι ακοιμώτιστη και περιμένει να ακούσει από το Δημοκρατικό Κόμμα έναν λόγο προσηλωμένο σε λύσεις και όχι σε αξίες (New Democrats 2004γ). Για να ακουστεί, μάλιστα, ο λόγος του Δημοκρατικού Κόμματος σε αυτό το δύσκολο ακροατήριο, θα πρέπει να απαλλαγεί από όλα όσα προβάλλονται από τους 'ψηφοφόρους της βάσης' ως 'ψυχή' του κόμματος: από τη μαλθακότητα στην εξωτερική πολιτική ως τον οικονομικό αντιδραστικό λαϊκισμό και τις φιλελεύθερες θέσεις στα θέματα αξιών...

Η εξέλιξη της προκριματικής εκλογής

Ενώ πλησίαζε η πρώτη εσωκομματική προκριματική εκλογή, στην Αϊόβα, το DLC επέτρεψε στον εαυτό του ακόμη και σημάδια ηττοπάθειας. Τρεις ημέρες πριν από την εκλογή (18/1/2004), ένα ηγετικό στέλεχος του δημοσίευσε ένα ηττοπαθές άρθρο όπου μεταξύ των άλλων ανέφερε: 'Προτού στείλουμε τις ιδέες στον σκουπιδοτενεκέ της ιστορίας και στοιχηθούμε πίσω από το χρήμα, τις κινητοποιήσεις, τις δημόσιες δηλώσεις υποστήριξης, τις επιθετικές διαφημίσεις και τις διευθύνσεις των e-mail, ας θυμηθούμε γιατί γίναμε Δημοκρατικοί. Δεν ήταν για να «σταματήσουμε τους Ρεπουμπλικάνους» ή για να μισούμε τους συντηρητικούς' (Reed 2004).

Οι κεντρώοι, λοιπόν, είχαν ήδη αρχίσει να καθυβρίζουν το κοινό των προκριματικών εκλογών. Αυτοί είχαν μόνον 'ιδέες': ο αντίπαλός τους, όμως, ο Dean, είχε τα χρήματα, τις δημόσιες σχέσεις, τους υψηλά ιστάμενους 'προστάτες'. Τα 'συνθήματα', για μία ακόμη φορά, θα κατατρόπωναν τις 'πολιτικές θέσεις'. Οι δημοσκοπήσεις για την πρόθεση ψήφου των Δημοκρατικών σε ολόκληρη τη χώρα έδιναν στον Dean 26%, έναντι 20% του Clark (που, όμως, δεν μετείχε στην πρώτη προκριματική εκλογή), και μόνο 9% για τους Lieberman και Kerry. Το αποτέλεσμα, όμως, εξέπληξε τους πάντες: τα δύο φαβορί των 'Νέων Δημοκρατικών', οι Kerry και Edwards σάρωσαν τους 'λαϊκιστές' με 70% συνολικά (38% και 32%) έναντι 29% των λαϊκιστών Dean και Gephardt (18% και 11% αντίστοιχα).

Η συνέχεια αποτελεί μία από τις ισχυρότερες ενδείξεις για την κυριαρχία των μέσων ενημέρωσης στην πολιτική. Το βράδυ του αποτελέσματος, ο Dean προσπάθησε να εμψυχώσει τους οπαδούς του. Στην προσπάθειά του να δείξει αποφασιστικός, κατέληξε να κραυγάζει, σε εθνικό δίκτυο, διάφορες άναρθρες ιαχές. Το όλο σόου, που καταγράφηκε πάραυτα ως η ομιλία με τίτλο 'I have a scream!', ενταφίασε την εικόνα του Dean ως εθνικού ηγέτη και άνοιξε τον δρόμο για την επικράτηση των κεντρικών υποψηφίων. Οι κραυγές του αναμεταδόθηκαν χιλιάδες φορές σε όλες τις πολιτικές και σατιρικές εκπομπές των ΗΠΑ, έγιναν συστατικό μουσικών μείξεων που διασκέδαζαν τους νέους στα αμερικανικά κλαμπ, αναρτήθηκαν σε εκατοντάδες ιστοσελίδες και απεστάλησαν κατά εκατομμύρια με e-mail. Το περιστατικό απέδειξε πως ακόμη και ένα μικρό λάθος μπορεί να είναι θανατηφόρο εάν μεγεθυνθεί πολλαπλασιαζόμενο από τα ΜΜΕ.

Το εκλογικό σώμα των προκριματικών εκλογών του Δημοκρατικού Κόμματος έμοιαζε, πλέον, σταθερά προσανατολισμένο σε έναν και μόνον στόχο: να βρει έναν υποψήφιο –οποιονδήποτε– ικανό να νικήσει τον Bush. Ενώ, συναισθηματικά, θα μπορούσε να στηρίξει τον Dean, ως τον πλέον απομακρυσμένο από τον Bush υποψήφιο, λογικά καλούνταν να υποστηρίξει έναν υποψήφιο κοντινό στον Bush, έναν υποψήφιο που θα μπορούσε να νικήσει. Το εκλογικό αποτέλεσμα στην Αϊόβα ήταν ικανό να μετατρέψει το κλίμα στο DLC από την απελπισία στη χαιρεκακία: 'Τελικά η δημοκρατική πτέρυγα του Δημοκρατικού Κόμματος πράγματι μίλησε', έγραφαν τα σχόλια των 'Νέων Δημοκρατικών' (New Democrats 2004δ).

Η συνέχεια ήταν μία σπάνια –για τα δεδομένα της εσωκομματικής εκλογής στο κόμμα– σειρά από νίκες του John Kerry, στον οποίο η εκλογική βάση βρήκε γρήγορα τον 'αντι-Bush' που γύρευε.

Το αποτέλεσμα της Αϊόβα 'σκότωσε' (20/1/2004) τον αγαπημένο των συνδικάτων Richard Gephardt. Λίγο αργότερα (3/2/2004, την ημέρα της 'μικρής σούπερ-Τρίτης), ολοκληρωνόταν και η προσπάθεια του Jo Lieberman, του υποψηφίου αντιπροέδρου του Al Gore το 2000, παλαίμαχου γερουσιαστή και πρώην προέδρου των 'Νέων Δημοκρατικών'.

Ο δεύτερος σημαντικός σταθμός της προκριματικής εκλογής ήταν στις 11/2, όταν ο Kerry επικράτησε σε δύο νότιες πολιτείες, το Τενεσί και τη Βιρτζίνια. Η αποτυχία του στον Νότο οδήγησε τον υποστηριζόμενο από τους Clinton και πολλά υποσχόμενο Welsley Clark σε παραίτηση, καθώς δεν μπόρεσε να επικρατήσει σε άλλη πολιτεία εκτός της Οκλαχόμα.

Ο Howard Dean σύρθηκε, τελικά, μέχρι την προκριματική εκλογή του

Ουισκόνσιν (17/2/2004), στην οποία είχε επικεντρώσει όλες του τις προσπάθειες, ελπίζοντας σε μία αργοπορημένη επιστροφή, λίγο πριν από τη 'σούπερ Τρίτη' της 2ας Μαρτίου. Απέτυχε, όμως, και εκεί (με 18% έναντι 40% του Kerry) και αποσύρθηκε και αυτός.

Έτσι έμειναν δύο υποψήφιοι για το χρίσμα των Δημοκρατικών: ο 'βόρειος' John Kerry και ο 'νότιος' John Edwards. Τη 'σούπερ-Τρίτη', όμως, η μάχη έληξε οριστικά. Ο Kerry νίκησε στις 9 από τις 10 πολιτείες, έχοντας συνολικά κατακτήσει τις 31 από τις 34 πολιτείες όπου έγιναν προκριματικές εκλογές. Κινούμενοι μαζικά προς τον Kerry, οι ψηφοφόροι ανάγκασαν όλες τις τάσεις του κόμματος και όλους τους υποψήφιους να αποφύγουν την εσωκομματική πόλωση, προστατεύοντας έτσι την ενότητα του κόμματος. Πράγματι, το Δημοκρατικό Κόμμα εμφανιζόταν, πλέον, πιο ενωμένο από ό,τι εδώ και δεκαετίες. Από την άλλη, ο Kerry δεν ήταν η πρώτη επιλογή των 'κεντρώων': εκείνοι προτιμούσαν τον Clark ή τον Edwards. Ο Kerry έμοιαζε 'εκτός κλίματος' με τη λευκή εργατική τάξη και τους νότιους λευκούς που, κυρίως, απασχολούσαν το DLC και την πολιτική του τακτική να απευθυνθεί στον Νότο, στις μεσοδυτικές πολιτείες, στη νεολαία, στους βετεράνους, ακόμη και τους θρησκευόμενους. Επιπλέον, ο Kerry προερχόταν από τη Μασαχουσέτη, πολιτεία διασήμενων χαμένων του κόμματος, όπως ο Ted Kennedy και -ζυγίως- ο Michael Dukakis.

Παρόλα αυτά ήταν, τελικά, ο αδιαμφισβήτητος εκλεκτός, εκείνος που είχε εξουδετερώσει, έναν προς έναν, όλους τους διεκδικητές του χρίσματος των Δημοκρατικών, όσο έμπειροι (Lieberman), κομματικοί (Gephardt), μαχητικοί (Dean), χαρισματικοί (Edwards) ή προβεβλημένοι (Clark) και εάν ήταν. Η νίκη του Kerry αποτύπωνε την πραγματικότητα των Δημοκρατικών. Από τη μία πλευρά, το κόμμα είχε πράγματι ξεκόψει από τη λαϊκίστιχη και φιλελεύθερη ταυτότητά του. Ήταν, πλέον, ένα κόμμα μετριοπαθές, προσηλωμένο στο να δίνει λύσεις στα ζητήματα, χωρίς ιδεολογικές ακρότητες. Από την άλλη, παρέμενε (για να μην πούμε πως γινόταν όλο και περισσότερο) το κόμμα της Νέας Αγγλίας, των μειονοτήτων, των άθρησκων -ή των λιγότερο θρησκευόμενων-, των αντιπάλων της οπλοκατοχής, των συνδικάτων, ένα κόμμα, δηλαδή, ξεκομμένο από τη βαθιά Αμερική του Νότου και των μεσοδυτικών πολιτειών. Το δημοκρατικό κόμμα δεν ήταν πλέον ο Dean, αλλά δεν ήταν ακόμη ούτε ο Edwards.

Ο John Kerry διεκδικεί την προεδρία

Η υποψηφιότητα του Kerry έγινε, χωρίς ιδιαίτερες δυσκολίες, πόλος συσπείρωσης όλων των αντι-Bush πολιτικών και κοινωνικών δυνάμεων. Από τον Howard Dean έως τον Bill Clinton, από τον μαύρο ακτιβιστή Al Sharpton έως τον John Edwards, από τον Welsey Clark έως μεγάλο τμήμα της στρατιωτικής ηγεσίας του πατρός Bush, από τους ροκάδες 'για την αλλαγή' του Bruce Springsteen έως τον υιό Reagan και τον λαϊκιστή κινηματογραφιστή Michael Moore, ολόκληρη η προοδευτική Αμερική έδωσε, χωρίς τις συνήθεις ενστάσεις, 'λευκή επιταγή' στον υποψήφιο Kerry.

Στο κλίμα αυτό, η υποψηφιότητα του Ralph Nader ήταν παράταιρη και καταδικασμένη σε αποτυχία. Ακόμη και οι 'Πράσινοι', που τον είχαν υποστηρίξει το 2000, αρνήθηκαν να επαναλάβουν την ίδια επιλογή και παρουσίασαν δικό τους υποψήφιο (τον David Cobb). Ο Nader αργέστηκε στην υποστήριξη της παρηκμασμένης πολιτικής κίνησης 'American Reform Party' που είχε ιδρύσει το 1992 ο λαϊκιστής πολυεκατομμυριούχος Ross Perrot, και η οποία πρεσβεύει σήμερα ακόμη και ξενόφοβες θέσεις. Παρά τους αρχικούς φόβους που προκάλεσε η υποψηφιότητα αυτή στο επιτελείο του Kerry, πολύ σύντομα εκτιμήθηκε –και σωστά– πως ο Nader δεν θα ήταν σε θέση να παίξει και πάλι τον ρόλο του 'μαστροχαλαστή', όπως είχε συμβεί το 2000, αλλά ούτε και τον 'λαγού' που θα παρέσυρε την καμπάνια του Kerry προς τα 'αριστερά' (From & Reed 2004). Αποφάσισαν, πολύ γρήγορα, πως είχαν την πολυτέλεια να τον αγνοήσουν και πως δεν χρειαζόταν να ασχολούνται με το τι έλεγε ή έκανε ο 'τρίτος' υποψήφιος. Ρίχτηκαν πάντως σποραδικά πυρά εναντίον της υποψηφιότητάς του, ιδίως όταν, σε ορισμένες πολιτείες, αποδείχτηκε πως οι Ρεπουμπλικάνοι προσπαθούσαν οργανωμένα να συλλέξουν τις υπογραφές εκείνες που θα επέτρεπαν στον Nader να μετάσχει στην εκλογική διαδικασία. Στις περιπτώσεις αυτές το Δημοκρατικό Κόμμα κινήθηκε ακόμη και δικαστικά.

Ουσιαστικά, πάντως, την υποψηφιότητα του Nader εξολόθρευσε η εσωτερική συζήτηση στον ριζοσπαστικό (radical) χώρο, ο οποίος διχάστηκε προς στιγμήν –με το πάθος και την απολυτότητα που χαρακτηρίζει παρόμοιες διαμάχες– μεταξύ Kerry και Nader. Ο υποψήφιος των Δημοκρατικών επωφελήθηκε από την πρωτόγνωρη απήχηση της θεωρίας της 'χρήσιμης ψήφου' στον χώρο εκείνο, ο οποίος έμοιαζε να έχει παραιτηθεί ακόμη και από στοιχειώδη πολιτικά προαπαιτούμενα και υποστήριζε, χωρίς απαιτήσεις, τον

υποψήφιο που θα μπορούσε να εκτοπίσει τον Bush από την προεδρία (Nation 2004, Ρέιντς 2004)

Έτσι όπως τελικά διαμορφώθηκε το προεκλογικό σκηνικό και προκειμένου να παρουσιαστεί στον αμερικανικό λαό, ο Kerry μπορούσε να διαμορφώσει το πολιτικό του πρόγραμμα όπως ακριβώς ήθελε. Απολάμβανε πρωτόγνωρης ελευθερίας κινήσεων. Δεν ήταν ανάγκη να συνδιαλλαγεί ούτε με τα συνδικάτα, ούτε με τις περιβαλλοντικές οργανώσεις, ούτε με τις κινήσεις για τα πολιτικά δικαιώματα, ούτε καν με το ίδιο το Δημοκρατικό Κόμμα. Η βασική επιλογή του ήταν να παρουσιάσει ένα κεντρικό πρόγραμμα και να προσπαθήσει να μετακινήσει την προεκλογική συζήτηση σε θέματα οικονομίας και εσωτερικής πολιτικής. Οι δημοσκοπήσεις σέρνονταν επί μήνες προδιαγράφοντας –παρά τα скаμπανεβάσματα– ένα εκλογικό ντέρμπι, με τον Bush να διατηρεί, πάντως, ένα μικρό προβάδισμα. Στο διάστημα από τη ‘σούπερ Τρίτη’ έως το συνέδριο του Δημοκρατικού Κόμματος, ο Kerry δοκίμασε ορισμένες πολιτικές ιδέες που έδωσαν στην υποψηφιότητά του το προγραμματικό της περιεχόμενο.

Το σύμφωνο με την επόμενη γενιά, η επιδότηση δηλαδή των διδάκτρων των κολεγίων μέσω ενός δανείου που θα ξεπληρώνεται –τουλάχιστον εν μέρει– από την εθελοντική ‘πολιτική θητεία’ των νέων φοιτητών, ήταν ένα σχέδιο που απευθυνόταν τόσο στους νέους, όσο και στη μεσαία τάξη που υποφέρει από την αύξηση των διδάκτρων (Kerry 2004a).

Η σύνδεση παροχών με την ανταπόδοση και την ατομική δέσμευση του επαφελόμενου, μία κλασική ιδέα του ‘ τρίτου δρόμου’, επανέφερε –έστω και από το παράθυρο– τη συζήτηση για ένα είδος ‘θητείας’ των νέων Αμερικανών, ένα δηλαδή από τα ταμπού της αμερικανικής πολιτικής που λίγοι συντηρητικοί τολμούν να θίξουν. Η πρόταση αυτή, πάντως, έχασε γρήγορα την κορυφαία θέση της στην ατζέντα του Kerry, ίσως διότι οι δημοσκοπήσεις έδειξαν πως δεν είναι ούτε τόσο συντηρητική, ώστε να επιβάλει μετρήσιμες αλλαγές στην εκλογική συμπεριφορά των συντηρητικών, ούτε τόσο γενναϊόδωρη, ώστε να μπορεί να κινητοποιήσει ιδιαίτερα τη νεανική ψήφο. Αποτελεί, όμως, υπόδειγμα για όλες τις προγραμματικές θέσεις του Kerry, από την άποψη πως διαθέτει έναν προοδευτικό πυρήνα (την εκπαίδευση για όλους) επιτρέποντας, πάντως, και μία συντηρητική της ανάγνωση (να υπηρετήσουν οι νέοι την κοινωνία). Το χαρακτηριστικό αυτό υπάρχει σε όλες τις προτάσεις που θα αναπτύξει ο Kerry από τη ‘σούπερ Τρίτη’ έως την ημέρα των εκλογών, στις 2 Νοεμβρίου.

Ένα άλλο τέτοιο ζήτημα είναι η πρόταση για αποδέσμευση των ΗΠΑ από

το πετρέλαιο της Μέσης Ανατολής μέσα σε δέκα χρόνια, μέσω –μεταξύ άλλων– της ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών ενέργειας, όπως η ηλιακή και η αιολική, αλλά και της ανάπτυξης της παραγωγής ενέργειας από υδρογόνο και άλλες παρόμοιες φουτουριστικές τεχνικές (όπως, για παράδειγμα, ο εμπλουτισμός τους εδάφους σε άνθρακα) ή μία νέα γενιά πυρηνικών σταθμών (Kerry 2004β).

Από τη μία πλευρά, η πρόταση αυτή απαντά σε ανησυχίες των προοδευτικών για το ‘φαινόμενο του θερμοκηπίου’, που απασχολεί όλο και περισσότερο πολιτικούς, διεθνείς οργανισμούς και επιστήμονες, ένα φαινόμενο που και ο Tony Blair χαρακτήρισε πρόσφατα ως τη ‘μεγαλύτερη απειλή’ για τις κοινωνίες μας (Μπλερ 2004). Από την άλλη, ενέπιπτε εμφανώς στην προσπάθεια του Kerry και ολόκληρου του Δημοκρατικού Κόμματος να απαντήσουν, μέσω αυτής της πρότασης, στη λαϊκιστική και ριζοσπαστική διάθεση των θυμωμένων επικριτών του Bush (εμβληματική μορφή των οποίων είναι ο σκηνοθέτης Michael Moore) για έμφαση στις σχέσεις του Bush με τη βασιλική οικογένεια της Σαουδικής Αραβίας (που με ‘το ένα χέρι κρατάει ενεργειακό όμηρο τις ΗΠΑ και με το άλλο σπέρνει τρομοκρατία σε όλο τον κόσμο’) (Baer 2003, Φρίντμαν 2004), αλλά και σε άλλα παραδοσιακά απομονωτικά και συντηρητικά θέματα, όπως την αυτοδυναμία των ΗΠΑ ώστε να μην είναι πια αναγκασμένες να μπλέκονται στη Μέση Ανατολή και να επιστρέψουν επιτέλους στην ήπειρό τους (Rossini 1995).

Ένα άλλο ζήτημα που άνοιξε ο Kerry ήταν εκείνο της παραμέλησης της εσωτερικής ασφάλειας από την κυβέρνηση Bush. Κάθε φορά που γινόταν συζήτηση για το έλλειμμα του προϋπολογισμού, αυτή συνδεόταν με τη μείωση πόρων για την αστυνομία και με την άρνηση της κυβέρνησης να αυξήσει τους ελέγχους στα κοντέινερ που φθάνουν στις ΗΠΑ από θαλάσσης και τα οποία μπορεί να μεταφέρουν από βρόμικα πυρηνικά έως εκρηκτικά που θα μπορούσαν να επιτρέψουν τρομοκρατικά χτυπήματα μέσα στις ΗΠΑ. Και εδώ, επιχειρήθηκε να μεταβληθεί η μείωση των κρατικών δαπανών (ένα τυπικά προοδευτικό ζήτημα) σε πολιορκητικό κριό για να ασχοληθούν οι Δημοκρατικοί με το πρόβλημα της απειλής από την τρομοκρατία, που ήταν αποκλειστικά –και έμεινε μέχρι τέλους– ‘οχυρό’ του Bush (New Democrats 2004ε, DNC 2004). Αντίστοιχα, η έρευνα με βλαστοκύτταρα, ένα από τα λίγα θέματα ‘αξίων’ όπου η θέση του προέδρου Bush δεν αποσπούσε την πλειοψηφία των ψηφοφόρων, αναδείχτηκε από το Δημοκρατικό Κόμμα σε μείζον ζήτημα, για το οποίο επιστρατεύτηκε και ο υιός Reagan (2004), ιδιαίτερα ευαίσθητοποιημένος στο ζήτημα λόγω της πάθησής του πατέρα του που πέθανε από

Αλτσχάμερ. Το ζήτημα αυτό επιχειρήθηκε να αναδείξει την ιδεολογική μοιρόμειρα της κυβέρνησης, που δογματικά δεν επιτρέπει στις ΗΠΑ να αξιοποιήσουν τα απίστευτα θεραπευτικά οφέλη που μπορεί να προκύψουν από την σχετική έρευνα. Δεν είναι τυχαίο πως εκτοξεύτηκε στις πρώτες θέσεις της ατζέντας του Kerry. Υπήρξε το μόνο 'ζήτημα αξιών' στο οποίο η 'προοδευτική' άποψη ήταν πιο δημοφιλής από εκείνη των ζηλωτών χριστιανών και των συντηρητικών (Pew Research Center 2004). Επιχειρήθηκε, δηλαδή, να χρησιμοποιηθεί το ζήτημα της έρευνας στα βλαστικά κύτταρα ως σφήνα μεταξύ της θρησκοληψίας και της φιλανθρωπίας, να διαρραγεί η ευρέως διαδεδομένη άποψη πως όσο πιο πιστός είναι κανείς, τόσο το καλύτερο.

Τα συνέδρια των δύο κομμάτων, που έγιναν το καλοκαίρι του 2004, υπήρξαν μεγάλη επιτυχία της στρατηγικής του Bush. Πριν από το συνέδριο των Δημοκρατικών, ο Kerry επέλεξε για αντιπρόεδρό του τον John Edwards, αναπτύσσοντας έτσι –επιτέλους– μία πολιτική για τον Νότο και τις μεσοδυτικές πολιτείες (Κριστόφ 2004). Ο Edwards επικράτησε άλλων υποψηφιοτήτων –όπως εκείνης του κυβερνήτη του Νέου Μεξικού Bill Richardson που θα απευθυνόταν κυρίως στους ισπανόφωνους (Hendel 2004). Θεωρήθηκε ο καταλληλότερος για την προσπάθεια των Δημοκρατικών να κερδίσουν κάποιες πολιτείες στον Νότο, (όπως, λόγω χάρη, το Αρκάνσας, τη Φλόριδα, το Νέο Μεξικό, το Τενεσί, τη Βόρεια ή τη Νότια Καρολίνα). Παρά όμως τις προσπάθειες του Edwards και των Δημοκρατικών, οι Ρεπουμπλικάνοι μετέφεραν αποτελεσματικά την εκστρατεία στο επίπεδο των προέδρων (η σύγκριση μεταξύ Edwards και Cheney ήταν καταστροφική γι' αυτούς). Το 'χάρισμα' του Edwards δεν έλαμψε εντέλει ποτέ, και οι Δημοκρατικοί έχασαν τον Νότο 'κατά κράτος'. Ο Kerry, επίσης, σπατάλησε το δικό του συνέδριο στο να προβάλει το ηρωικό του παρελθόν στο Βιετνάμ. Προσπάθησε, έτσι, να διεκδικήσει από τον Bush την πρωτοκαθεδρία ως 'καλύτερος γενικός διοικητής του στρατού' σε μία περίοδο που μαινόταν ο 'πόλεμος ενάντια στην τρομοκρατία' (Kerry 2004d, Έντουαρντς 2004, Clinton 2004, Ομπάμα 2004). Το επιτελείο του Kerry εκτίμησε ότι το κοινό θα δεχόταν την άποψη πως ένας πρώην εθελοντής στο Βιετνάμ ήταν πιο άξιος να είναι γενικός διοικητής του στρατού, από ό,τι ένας 'τσάτσος' που οι μόνες επιδρομές που έκανε ήταν στο γειτονικό στη μονάδα του κολέγιο θηλέων (Μουρ 2004).

Το 'άλμα', όμως, της δημοτικότητας του Kerry μετά το συνέδριο των Δημοκρατικών ήταν πολύ κατώτερο του αναμενόμενου. Ενώ η εμπειρία έδειχνε πως ο δημοκρατικός υποψήφιος επωφελείται με 'άλμα' ακόμη και οκτώ μονάδων μετά το κομματικό συνέδριο, ο Kerry, στην πραγματικότητα,

έμεινε στάσιμος (Page 2004, Teixeira 2004α). Τα όποια κέρδη που εμφανίστηκαν στην εικόνα του στους βετεράνους (Lawrence 2004), εξατιμίστηκαν μετά από την καμπάνια 'Swift Boat', μία πετυχημένη εκστρατεία δυσφήμισης του ιστορικού του Kerry στο Βιετνάμ (Belisarius 2004).

Αντίθετα, το συνέδριο των Ρεπουμπλικάνων έδωσε στον Bush μεγάλο προβάδισμα (Braiker 2004). Ο ξεερχόμενος πρόεδρος πέτυχε τρία πράγματα: πρώτον, συνέδεσε τον πόλεμο στο Ιράκ με τον πόλεμο ενάντια στην τρομοκρατία. Σύμφωνα με τα exit poll του CNN, το 55% των ψηφοφόρων του Νοεμβρίου πίστευαν πως 'ο πόλεμος στο Ιράκ αποτελεί τμήμα του πολέμου ενάντια στην τρομοκρατία', έναντι 42% που δεν το πίστευαν. Από όσους απαντούσαν θετικά στο ερώτημα, το 81% ψήφισε Bush, ενώ από όσους απαντούσαν αρνητικά το 88% ψήφισε Kerry. Δεύτερον, κινητοποίησε τη χριστιανική βάση του κόμματος (σε ζητήματα όπως, κυρίως, οι γάμοι των ομοφυλοφίλων ή οι αμβλώσεις). Και τρίτον, προσεταιρίστηκε σε μεγάλο βαθμό τη μετριοπαθή πτέρυγα των Ρεπουμπλικάνων, με τις ενθουσιώδεις ομιλίες του γερουσιαστή McCain και του κυβερνήτη Arnold Schwarzenegger. Η μάχη θα είχε κριθεί ήδη από τον Σεπτέμβριο, αν ο Kerry δεν επικρατούσε, στη συνέχεια, και στα τρία τηλεοπτικά ντιμπέιτ (Ρόζενφελντ & Φρελ 2004, Ρότσιλντ 2004, Μπλούμενταλ 2004β), καλύπτοντας αρκετές μονάδες διαφοράς, και μπαίνοντας στην τελική προεκλογική ευθεία με μια ελαφριά μόνον υστέρηση έναντι του Bush.

Τα εκλογικά αποτελέσματα

Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό των προεδρικών εκλογών του 2004 ήταν η πρωτοφανής προσέλευση στις κάλπες. Ο νικητής Bush έλαβε περισσότερες ψήφους από κάθε άλλον υποψήφιο πρόεδρο στην ιστορία των ΗΠΑ, και ο ηττημένος Kerry τις περισσότερες ψήφους που πήρε ποτέ προεδρικός υποψήφιος των Δημοκρατικών. Η υπόθεση εργασίας του επιτελείου του Kerry ήταν πως, αν αυξανόταν η συμμετοχή, ο Kerry θα κέρδιζε, καθώς οι ταλαντευόμενοι ψηφοφόροι φαίνονταν να ενδιαφέρονται για την οικονομία και θα μάλλον ψήφιζαν υπέρ του. Η υπόθεση εργασίας των Ρεπουμπλικάνων ήταν πως υπήρχε μία 'κρυφή πλειοψηφία' ζηλωτών χριστιανών. Σύμφωνα με το exit poll του CNN, τα αποκαλούμενα 'οικονομικά και κοινωνικά ζητήματα' (φορολογία, εκπαίδευση, οικονομία και θέσεις εργασίας, υγεία) απασχολούσαν το 37% των ψηφοφόρων, 'η διεθνής πολιτική' (πόλεμος ενάντια στην τρομοκρατία και πόλεμος στο Ιράκ) το 34% και οι 'ηθικές αξίες' το 22%. Στα

‘κοινωνικά και οικονομικά’ ζητήματα ο Kerry επικράτησε με 18 μονάδες, στα ‘διεθνή’ ηττήθηκε με 6-7 και στις ‘ηθικές αξίες’ έχασε άλλες 13-14 μονάδες!

Οι Ρεπουμπλικάνοι κινητοποίησαν το συντηρητικό εκλογικό σώμα χρησιμοποιώντας ένα επιπλέον στρατήγημα: στις πολιτείες που έλεγχαν οργάνωσαν, ταυτόχρονα με την προεδρική εκλογή, ‘δημοψηφίσματα’ για ‘θέματα αξιών’, ρίχνοντας ιδιαίτερο βάρος στις αμφίρροπες πολιτείες. Τα αποτελέσματα δείχνουν πως τα δημοψηφίσματα αυτά ήρθαν να επικυρώσουν μια πλατιά λαϊκή συναίνεση που υπήρχε ήδη υπέρ των συντηρητικών θέσεων. Πολιτικός τους σκοπός ήταν να κινητοποιήσουν τις χριστιανικές, κυρίως, οργανώσεις όχι μόνο των ευαγγελιστών, αλλά και των καθολικών, που για πρώτη φορά συστρατεύτηκαν με τέτοια ένταση υπέρ των ηθικών αξιών. Έτσι, οργανώθηκαν δημοψηφίσματα υπέρ ή κατά του γάμου μεταξύ ομοφυλοφίλων στο Αρκάνσας (50 μονάδες διαφορά υπέρ της απαγόρευσης), στη Γεωργία (51 μονάδες), στο Κεντάκι (50 μονάδες), στο Μίσιγκαν (18 μονάδες), στον Μισισιππί (72! μονάδες), στη Μοντάνα (34 μονάδες), στη Βόρεια Ντακότα (46 μονάδες), στο Οχάιο (24 μονάδες), στην Οκλαχόμα (52 μονάδες), στο Όρεγκον (14 μονάδες) και στη Γιούτα (32 μονάδες). Στην αμφίρροπη Φλόριδα το ερώτημα ήταν ‘αν θα πρέπει να απαγορευτούν οι αμβλώσεις ανήλικων κοριτσιών που δεν έχουν τη συγκατάθεση των γονέων τους’ (!), ερώτημα που απαντήθηκε, φυσικά, καταφατικά, με 30 μονάδες διαφορά.

Προκειμένου να κινητοποιήσει τις εφεδρείες του, ο μεν Kerry επέλεξε μία στρατηγική ‘μεσαίου χώρου’ (χαμηλής ιδεολογίας και προσανατολισμένη στις λύσεις στα προβλήματα της καθημερινότητας), ο δε Bush την ιδεολογική ριζοσπαστικοποίηση. Πέτυχαν και οι δύο τους στόχους τους. Αποδείχτηκε απλώς –ενάντια σε κάθε προεκλογική πρόβλεψη και σε κάθε διαθέσιμη έως τότε ανάλυση– πως, τελικά, οι συντηρητικοί και οι ζηλωτές ήταν περισσότεροι από τους μετριοπαθείς και τους προοδευτικούς. Το γεγονός αυτό, από μόνο του, σφραγίζει το τέλος μιας εποχής στην αμερικανική πολιτική (Pint 2004, Λέοναρντ Πιτς Τζούνιορ 2004).

Μετά την εκτελεστική και τη νομοθετική εξουσία (όπου, επίσης, οι Ρεπουμπλικάνοι εδραίωσαν την κυριαρχία τους), αντ:μένεται να περάσει στα χέρια των συντηρητικών και η νομοθετική εξουσία, μέσω των διορισμών που θα κάνει ο Bush στο Ανώτατο Δικαστήριο. Για πρώτη φορά από την εποχή του Roosevelt, για να μην πούμε από την εποχή του εμφυλίου πολέμου, οι αντιδραστικοί θα διαθέτουν όλους τους μοχλούς της εξουσίας στα χέρια τους (Μπλσούμενταλ 2004γ).

Το Δημοκρατικό Κόμμα θα αντιμετωπίσει με ακόμη μεγαλύτερη ένταση

το ζήτημα της αποκοπής του από τη βαθιά Αμερική (Pint 2004, New Democrats 2004στ). Λογικά, θα προσπαθήσει να βρει σημεία επαφής με τους θρησκευόμενους Αμερικανούς. Αυτό, όμως, δεν είναι τόσο απλό, καθώς κινδυνεύει να αφήσει 'ακάλυπτους' τους φιλελεύθερους οι οποίοι εξακολουθούν να αντιπροσωπεύουν ποσοστό μεταξύ του 25 και του 30% των εκλογέων.

Μεγάλο ερώτημα είναι εάν θα ακολουθήσει ο Bush μετριοπαθέστερη στάση κατά τη διάρκεια της δεύτερης θητείας του, προκειμένου να εξασφαλίσει την υστεροφημία του. Ο Reagan, ο μόνος ρεπουμπλικάνος πρόεδρος που έμεινε οκτώ χρόνια στον Λευκό Οίκο, από την εποχή του Eisenhower, ακολούθησε πράγματι μετριοπαθέστερη πορεία. Σε τέτοια περίπτωση, η πολιτική διαμάχη θα μετακινηθεί στο κέντρο, με τους Ρεπουμπλικάνους να έχουν μεγάλο προβάδισμα μεν, να πλαγιοκοπούνται, όμως, ταυτόχρονα από τους Δημοκρατικούς και τους προδομένους ζηλωτές (Βίγκερι και Φρανκλ 2004). Αν, αντιθέτως, ο Bush ριζοσπαστικοποιηθεί περαιτέρω κατά τη δεύτερη θητεία του, τότε η πολιτική αντιπαράθεση θα μετακινηθεί μάλλον στο εσωτερικό του Ρεπουμπλικανικού Κόμματος, με τους Δημοκρατικούς να μετατρέπονται σε ομάδα πίεσης υπέρ των μετριοπαθών ρεπουμπλικάνων. Ήδη, το 2004, ο Kerry είχε προτείνει την αντιπροεδρία στον μετριοπαθή ρεπουμπλικάνο γεροντιστή MacCain. Παρόμοια διακομματικά σχήματα ίσως γίνουν πιο επίκαιρα στο μέλλον. Η ήττα του Kerry στερεί από τους κεντρώους του κόμματος τη λάμψη του νικητή, που είχαν αποκτήσει με τους θριάμβους του Clinton. Ως εκ τούτου, θα πρέπει να περιμένουμε την επανεμφάνιση λαϊκιστικών φαινομένων τύπου Dean, που θα αναζωπυρώσουν την εσωκομματική διαμάχη –την 'αιματοχυσία', όπως το έθεσε ένας δημοκρατικός αναλυτής.

Πάντως, θα ήταν μάλλον παράδοξο να παρουσιάσουν οι Δημοκρατικοί ως ηγέτη τους μια γυναίκα και, μάλιστα, από το Σικάγο (όπως τη Hillary Clinton) ή έναν βόρειο μαύρο (όπως τον Barack Obama). Ο επόμενος ηγέτης τους θα μοιάζει μάλλον με τον Jimmy Carter, θα είναι, δηλαδή, ένας θρήσκος νότιος. Μετά από τις αλλεπάλληλες ήττες γεροντιστών υποψηφίων (Dukakis, Kerry), που αποδεικνύονται ιδιαίτερα ευάλωτοι στην αρνητική προπαγάνδα για τα πολιτικά τους πεπραγμένα, φαίνεται πως ο επόμενος προεδρικός υποψήφιος των Δημοκρατικών θα είναι κυβερνήτης, όπως οι Carter και Clinton (Μίλερ 2004).

Η μονομέρεια της συμπεριφοράς των ΗΠΑ θα συνεχιστεί, παρά τις όποιες υποχωρήσεις, και η θρησκεία θα παίξει μεγαλύτερο ρόλο στην κοινω-

νική και πολιτική ζωή. Στα ζητήματα που σχετίζονται με τη σεξουαλικότητα (ομοφυλοφιλία, εκτρώσεις, παρθενία) θα πρέπει, επίσης, να περιμένουμε μια πρόσκαψη, έστω, επικράτηση πιο συντηρητικών απόψεων. Υπάρχουν βαθιές κοινωνικές τάσεις που συνεχίζουν να ωθούν προς την αυτονομία και την αποδόμηση ενιαίων ηθικών κανόνων, αλλά κανένας σώφρων πολιτικός δεν θα έβαζε σε αυτές τις συγκυρίες το χέρι του στη φάκα της 'πολιτικής των αξιών'. Το ενεργειακό, η κατανομή του πλούτου, το κοινωνικό κράτος, οι σχέσεις με τις αραβικές χώρες και τον Τρίτο Κόσμο, το Μεσανατολικό, οι σχέσεις με τη Ρωσία και την Κίνα, η συμπεριφορά απέναντι στον 'άξονα του κακού' (Ιράν, Συρία, Βόρειος Κορέα), ίσως και την Ευρώπη θα γίνονται όλο και περισσότερο πεδίο αντιπαράθεσης μεταξύ των πολιτικών δυνάμεων στις ΗΠΑ.

Με τις εκλογές αυτές, ζητήματα 'αξιών' όπως εκείνα που αναδείχθηκαν από τα 'νέα κοινωνικά κινήματα' της δεκαετίας του 1960, θα πάψουν να απασχολούν τις μεγάλες πολιτικές δυνάμεις, με εξαίρεση ίσως το ζήτημα της προστασίας του περιβάλλοντος. Από τη 2α Νοεμβρίου, προκύπτει μία αμερικανική κοινωνία όπου το μόνο συνεκτικό αξιακό σύστημα είναι ο χριστιανισμός. Το μήνυμα της κάλπης των προεδρικών εκλογών του 2004, όσο παράδοξο και εάν μοιάζει, είναι πως η θεολογία (μπορεί να;) είναι το (άμεσο;) μέλλον της πολιτικής.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Adler, R. (2004). *Irreparable Harm: The U.S. Supreme Court and the Decision That Made George W. Bush President*. Melville House Publishing.
- Apple, Jr. R. W. (2004). 'Focus Narrowing as Close Contest Nears Finish Line'. *New York Times*, 31/10, στο <http://www.nytimes.com/2004/10/31/politics/campaign/31states-web.html?ex=1101358800&en=d6b18d257e5a6604&ei=5070>
- Baer, R. (2003). *Sleeping With the Devil: How Washington Sold Our Soul for Saudi Crude*. Crown.
- Bass, J. & De Vries, W. (1995). *The Transformation of Southern Politics: Social Change and Political Consequence since 1945*. University of Georgia Press.
- Belissarius, J. (2004). 'How much damage did the Swift Boat attacks really do –and what can Dems learn from them?' *The Emerging Democratic Majority*, στο <http://www.emergingdemocraticmajorityweblog.com/donkeyrising/archives/000662.php>, 11/9.

- Berns, W. (1992). *After the People Vote: A Guide to the Electoral College*. American Enterprise Institute Press.
- Μπλερ, Τ. (2004) 'Χρειάζεται διεθνής δράση για το φαινόμενο του θερμοκηπίου', *Προοδευτική Πολιτική*, 24/09, στο <http://www.ppol.gr/fullarticle.php?id=587>
- Μπλούμενταλ, Σ. (2004α). 'Ο άνθρωπος που επιβιώνει από τους καρχαρίες', *Προοδευτική Πολιτική*, 01/01, στο <http://www.ppol.gr/fullarticle.php?id=91>
- Μπλούμενταλ, Σ. (2004β). 'Ακόμα και ο καλύτερος Bush δεν είναι αρκετός', *Προοδευτική Πολιτική*, 16/10, στο <http://www.ppol.gr/fullarticle.php?id=624>
- Μπλούμενταλ, Σ. (2004γ). 'Ένα ηθικό δόλημμα'. *Προοδευτική Πολιτική*, 10/11, στο <http://www.ppol.gr/fullarticle.php?id=684>
- Boot, M. (2001) 'The Case for American Empire', *The Weekly Standard*, 5 (7), 15/10, στο <http://www.weeklystandard.com/Utilities/prINTERPREVIEW.asp?idArticle=318&R=76C47AD0>
- Braiker, B. (2004). 'Bush's Big Bounce', *Newsweek*, 04/09, στο <http://www.msnbc.msncom/id/5915140/site/newsweek/>
- Brexel, B. (2003). *The Populist Party: A Voice for the Farmers in the Industrialized Society*. Rosen Publishing Group.
- Chambers, W. N. (1972). *The first party system: Federalists and Republicans*. Wiley.
- CNN (2004) 'Exit Poll', στο <http://www.cnn.com/ELECTION/2004/pages/results/states/US/P/00/epolls.0.html>.
- Dean, H. (2003). *Defending American Values-Protecting America's Interests*. Foreign Policy Address, Drake University, 17/02, στο <http://www2.gwu.edu/~action/2004/dean/dean021703sp.html>
- Democratic National Council. (2004). *The Bush Record: Homeland Insecurity*, στο http://www.democrats.org/specialreports/homeland_insecurity/
- De Tocqueville, A. (2001) *Democracy in America*. Signet Book, 2001 στο http://xroads.virginia.edu/HYPER/DETOC/toc_indx.html.
- Έντουαντς, Τ. (2004). 'Έρχεται η ελπίδα, Προοδευτική Πολιτική', 30/07, στο <http://www.ppol.gr/fullarticle.php?id=492>
- Edwards, G. C. III., Peirce, N. R. (2004). *Why the Electoral College Is Bad for America*. Yale University Press.
- Frank, T. (2004). *What's the Matter with Kansas?: How Conservatives Won the Heart of America*. Metropolitan Books.
- Φριντμαν, Τ. (2004). Η πολιτική του Bush; 'κανένας μουλάς να μη μείνει

- πίσω!’, *Προοδευτική Πολιτική*, 15/10, στο <http://www.ppol.gr/fullarticle.php?id=623>
- From, A., Reed, B. (2004). Ο δρόμος προς τη νίκη. *Προοδευτική Πολιτική*, 29/03, στο <http://www.ppol.gr/fullarticle.php?id=236>
- Γκορ, Α. (2003). Γιατί υποστηρίζω τον Χάουαρντ Ντιν, *Προοδευτική Πολιτική*, 09/12, στο <http://www.ppol.gr/fullarticle.php?id=62>
- Hendel, J. (2004). Is Bill Richardson a Good Fit for John Kerry? *Insight*, 06/02, στο <http://www.insightmag.com/news/2004/02/17/Politics/Analysis.Is.Bill.Richardson .A.Good.Fit.For.John.Kerry-600328.shtml>
- Holtzman, A. (1975). *The Townsend movement: A political study*. Octagon Books.
- Κέρι, Τ. (2004α) ‘Το σύμφωνο με την επόμενη γενιά’, *Προοδευτική Πολιτική*, 12/04, στο <http://www.ppol.gr/fullarticle.php?id=282>
- Κέρι, Τ. (2004β). ‘Ασφάλεια και ισχύς σε ένα νέο κόσμο’, *Προοδευτική Πολιτική*, στο 30/05, στο <http://www.ppol.gr/fullarticle.php?id=351>
- Κέρι, Τ. (2004γ). ‘Μία Αμερική πιο ισχυρή στο εσωτερικό, πιο σεβαστή στον κόσμο’, *Προοδευτική Πολιτική*, 31/07, στο <http://www.ppol.gr/fullarticle.php?id=496>
- Κλίντον, Μ. (2004). ‘Στείλτε τον Τζον Κέρρυ!’ *Προοδευτική Πολιτική*, 28/07, στο <http://www.ppol.gr/fullarticle.php?id=486>
- Κριστόφ, Ν. (2004). ‘Ο Έντουαρντς και τα μπλε κολάρα’, *Προοδευτική Πολιτική*, 10/07, στο <http://www.ppol.gr/fullarticle.php?id=445>
- Kristol, I. (1999). *Neo-Conservatism: The Autobiography of an Idea*. Ivan R. Dee Publisher.
- Lawrence, J. (2004). ‘Poll: Bush has slim lead over Kerry’, *USA Today*, 26/08.
- Lizza, R. (2003). ‘Forget The South’, *New York Times*, 14/12, στο <http://www.nytimes.com/2003/12/14/magazine/14FORGET.html?ex=1101445200&en=edb360a942761b3c&ei=5070&oref=logi>
- Marshall, W. (2003α) ‘The Blair Democrats: Ready for Battle’, *Washington Post*, 01/05, στο http://www.ndol.org/ndol_ci.cfm?contentid=251557&kaid=127 & subid=171
- Marshall, W. (2003β). ‘Καταλαμβάνοντας το πολιτιστικό κέντρο’, *Προοδευτική Πολιτική*, 20/11, στο <http://www.ppol.gr/fullarticle.php?id=26>
- Martin, W. (1997). *With God on Our Side : The Rise of the Religious Right in America*. Broadway.
- Menendez, A. J. (1996). *The Perot Voters & the Future of American Politics*. Prometheus Books.

- Miler, M. (2004). 'Δημοκρατικό κόμμα: ας αρχίσει η αιματοχυσία', *Προοδευτική Πολιτική*, 06/11, στο <http://www.ppol.gr/fullarticle.php?id=676>
- Μουρ, Μ. (2004). 'Θέλει πραγματικό κουράγιο πρώτα να λιποτακτείς και μετά να επιτίθεται σ' έναν τραυματισμένο βετεράνο', *Προοδευτική Πολιτική*, 29/08, στο <http://www.ppol.gr/fullarticle.php?id=541>
- Nation, (2004). 'An open letter to Ralph Nader', *The Nation*, 29/01, στο <http://www.thenation.com/doc.mhtml?i=20040216&s=editors2>
- New Democrats, (2004α). 'Ο θετικός λαϊκισμός', *Προοδευτική Πολιτική*, 29/01, στο <http://www.ppol.gr/fullarticle.php?id=169>
- New Democrats, (2004β). 'Οι κυμαινόμενοι ψηφοφόροι μετράνε περισσότερο απ' όσο νομίζετε', *Προοδευτική Πολιτική*, 10/03, στο <http://www.ppol.gr/fullarticle.php?id=209>
- New Democrats, (2004γ). 'Περιφερειακοί ψηφοφόροι: οι άγνωστοι 'κυμαινόμενοι' ψηφοφόροι', *Προοδευτική Πολιτική*, 30/10, στο <http://www.ppol.gr/fullarticle.php?id=659>
- New Democrats, (2004δ). 'Ψηφίζοντας την ελπίδα αντί της οργής', *Προοδευτική Πολιτική*, 21/01, στο <http://www.ppol.gr/fullarticle.php?id=122>
- New Democrats, (2004ε). 'Record Versus Rhetoric on Anti-Terrorism', *New Dem Daily*, 28/10, στο http://www.ndol.org/ndol_ci.cfm?contentid=252985&kaid=131&subid=192
- New Democrats, (2004στ). 'Τι συνέβη;', *Προοδευτική Πολιτική*, 04/11, στο <http://www.ppol.gr/fullarticle.php?id=678>
- Ομπάμα, Μ. (2004). 'Να τιμήσουμε τις αξίες της χώρας μας'. *Προοδευτική Πολιτική*, 29/07, στο <http://www.ppol.gr/fullarticle.php?id=490>
- Page, S. (2004). Poll: No boost for Kerry after convention, *USA Today*, 01/08
- Pew Research Center, (2004). 'GOP, the religion-friendly party, but Stem Cell Issue May Help Democrats'. *The Pew Forum on Religion and Public Life*, <http://pewforum.org/publications/surveys/religion-politics2.pdf> 24/08.
- Πιτς Τζούνιορ, Λ. (2004). 'Είναι αυτή η αρχή του τέλους για την Αμερική;', *Προοδευτική Πολιτική*, 09/11, στο <http://www.ppol.gr/fullarticle.php?id=683>
- Polling Report. President Bush: Job Ratings στο <http://www.pollingreport.com/BushJob.htm>
- Polsby, N. W., Wildavsky, A. B. (2003). *Presidential Elections: Strategies and Structures of American Politics*. Rowman & Littlefield.
- Ρέιντς, Π. Ρ. (2004). 'Το Ναδίγ του Νέιντερ', *Προοδευτική Πολιτική*, 08/10, στο <http://www.ppol.gr/fullarticle.php?id=608>

- Ρεϊγκαν, Ρ. (2004). 'Μία ψήφος υπέρ της αληθινής συμπόνιας', *Προοδευτική Πολιτική*, 29/07, στο <http://www.ppol.gr/fullarticle.php?id=488>
- Reed, B. (2004). 'Οι ιδέες μετράνε ακόμα', *Προοδευτική Πολιτική*, 18/01, στο <http://www.ppol.gr/fullarticle.php?id=120>
- Ριντ, Μ. (2004). 'Ας πάψουμε πια να πηγαίνουμε γυρεύοντας για την ήττα', *Προοδευτική Πολιτική*, 26/11, στο <http://www.ppol.gr/fullarticle.php?id=716>
- Ρόζενφελντ, Σ., Φρελ, Τ. (2004). 'Πατέρας Κέρου εναντίον Μπόι Τζορτζ', *Προοδευτική Πολιτική*, 02/10, στο <http://www.ppol.gr/fullarticle.php?id=601>
- Rossini, D. (1995). *Theodore Roosevelt to FDR: Internationalism and Isolationism in American Foreign Policy*, Keele University Press.
- Ροτσιλντ, Μ. (2004). 'Ο Kerry επικρατεί και στο δεύτερο ντιμπέιτ', *Προοδευτική Πολιτική*, 09/10, στο <http://www.ppol.gr/fullarticle.php?id=609>
- Schlesinger, A. M., Israel, F. L., Frent D. J. (2003). *The Election of 1876: And the Administration of Rutherford B. Hayes*. Mason Crest Publishers.
- Stimson, J. A. (1998). *Public Opinion in America: Moods, Cycles, and Swings*. Westview Press.
- Σάλιβαν, Ε. (2004). 'Προοδευτικοί και θρησκεία', *Προοδευτική Πολιτική*, 19/05, στο <http://www.ppol.gr/fullarticle.php?id=330>
- Teixeira, R. (2004) 'From Baby Bounce to No Bounce?' *The Emerging Democratic Majority*, 01/08, στο <http://www.emergingdemocraticmajorityweblog.com/donkeyrising/archives/000580.php>
- Toobin, J. (2002). *Too Close to Call : The Thirty-Six-Day Battle to Decide the 2000 Election*. Random House.
- Βιγκέρι, Ν., Φρανκλ, Ν. (2004) 'Οι Δημοκρατικοί έφτιαξαν μόνοι την κόλασή τους'. *Προοδευτική Πολιτική*, 17/11, στο <http://www.ppol.gr/fullarticle.php?id=700>